

INGEMAR DÖRFER:

Finns det ett liv efter invasionen?

I svensk försvarsdebatt talas ofta om att vi måste föra ett segt försvar för att bevara vår handlingsfrihet. Till vad? frågar docenten Ingemar Dörfer. Om en stormakt erövrat vitala delar av Sverige, blir sega infanteriförband i andra delar ointressanta både för den och för dess motståndare. Någon hjälp får vi inte i sådana lägen. Vår bästa försvarspolitik är att maximera våra ansträngningar att avskräcka från angrepp och att därvid börja redan med främmande planerare, menar författaren.

Det är mest bara champagnebubblor i diplomaternas glas, sade Economist i en ledare om avspänningen för tre år sedan. I Washington började avspänningen ta slut för ett år sedan. Med sedvanlig svensk tidsförskjutning i världspolitiken kan avspänningen för den här gången väntas bli avskriven av UD om något år. Eftersom samtliga svenska försvarsbeslut under efterkrigstiden, 1972 års undantaget, skett under spänningsperioder, har det militära försvaret hittills bibehållits på i stort sett samma nivå alltsedan 1950-talet. Men nu ska raset av stridsdugliga förband börja.

I tre artiklar i Svensk Tidskrift 1975 har Claës Skoglund, Einar Lyth och Björn Körlof belyst olika aspekter av den pågående försvarsdebatten. Jag vill gärna försöka illustrera det svenska dilemmat med utgångspunkt från vår säkerhetspolitiska situation. Det finns en aspekt av den svenska försvarsproblematiken som har avgörande betydelse för säkerhetspolitikens resultat men som sällan eller aldrig diskuteras. Den fråga som jag här vill ställa är kort uttryckt – finns det ett liv efter invasionen?

General Skoglund anser att vi behöver gå tillbaka till 1947 års målsättning. I hans resonemang ligger att Sveriges militära försvar alltsedan andra världskriget byggt på den utsagda tanken, att vi för en fördröjande strid medan den världspolitiska situationen klarnar och hjälp anländer. Konstellationen i Östersjöområdet anger hur pass stora resurser som kan avdelas mot Sverige och därigenom hur den fördröjande striden kan föras. Målet att hejda, möta och slå fienden redan vid gränsen är ett uttryck för den

krigsavhållande förmågan. Detta mål från ÖB 57 ter sig enligt Skoglunds resonemang som en parentes i efterkrigsstrategin; en parentes baserad på en västtysk återupprustning, som i Sveriges fall dock inte höll vad den lovade. För att citera generalen: "I Östersjön uppnåddes aldrig den maktbalans man räknade med i samband med Västtysklands upprustning ... Härtill kommer att Danmark på grund av sin dåliga ekonomi och reducering av krigsmakten sviktar i sina förpliktelser gentemot NATO... Man konstaterar om icke en artskillnad så dock en klar gradskillnad till det sämre i det militärpolitiska läget och styrkeförhållandena i Sveriges närområde."

Vi är således åter tillbaka till 1947 års situation, då vi endast i gynnsamma fall skulle ha kunnat hejda angriparen. Försvarets uppgift är nu att i det längsta bevara den politiska handlingsfriheten. "Detta är förutsättningen för att förhandla på jämställd nivå med angriparen om vapenstillestånd, frihet och fred eller med annan part om hjälp och understöd. Tidsfristen/handlingsfriheten kan också skänka möjlighet att genom opinionsyttringar runt om i världen skapa bästa betingelsen för ett fritt och oberoende Sverige även efter kriget."

Hur hållbart är detta resonemang i 1970- och 80-talets politiska och militärtekniska situation? Det är just denna fråga som jag här vill belysa. Just nu kan krig i Europa förefalla ytterst osannolikt. Men vår militära planering ger oss handlingslinjer om ett sådant krig trots allt skulle komma. Hur realistisk är planeringen när den sätts i kraft? Av pedagogiska skäl koncentrerar jag mig på de två

mest intressanta scenarierna; ett isolerat angrepp mot Sverige, och ett angrepp mot Sverige i samband med militär konflikt i Centraleuropa.

Isolerat angrepp

Ett isolerat angrepp mot Sverige ställer oss ensamma mot en stor del av en supermakts resurser. Om vi klarar av ett sådant anfall eller inte beror naturligtvis på motståndarens insats. Den övre budgetnivån i ÖB 75 går ganska högt i detta avseende, eftersom försvaret på denna nivå anses krigsavhållande också om fienden skulle behöva satsa 20 % av sina stridskrafter. I klarspråk innebär det ca 30 stormaktsdivisioner. Ett isolerat angrepp mot Sverige kommer att ta formen av ett blixkrieg av den smash-and-grab typ som vi bevittnat på Cypern. Stora initialframgångar för den ena parten försvårar den andra partens förmåga och vilja att hindra invasion av Sverige genom bilaterala eller multilaterala förhandlingar.

Om nu kriget kommer kan vi endast i gynnsamma fall hejda angriparen. Den form av tidsvinst vi skapar genom ett fördröjande försvar ska användas till att bevara en viss politisk handlingsfrihet. Det kan således vara skäl att fråga sig vad handlingsfriheten innebär. Här har de förändrade politiska förutsättningarna de senaste trettio åren inte tillräckligt beaktats. Vi kan förhandla med angriparen om vapenstillestånd, frihet och fred. På jämställd nivå kan vi inte förhandla då vi är utsatta för ett anfallskrig av en supermakt som har kärnvapen. Men om nu motståndaren tagit ett så drastiskt politiskt

steg, att han inlett en isolerad invasion av Sverige, har han naturligtvis tänkt igenom konsekvenserna i förväg och kalkylerat fördelar och nackdelar. Föga troligt är att han efter de relativt enkla initialframgångar, som vår nya strategi innebär, skulle vara villig att förhandla om vapenstillestånd, frihet och fred. Vapenstillestånd kanske, när han nått sina mål. Men dessa mål är säkert av den arten att det stympade Sverige som återstod inte vore mycket värt.

Den förhandling som tycks föresväva de svenska strategerna kan bara äga rum under den sortens krig som fördes för en generation sedan. Stridsförloppet, materielförbrukningen, framryckningstakten – allt detta sker nu så snabbt att förhandlingar knappast kan påbörjas förrän kriget för Sveriges del är över. Man kan inte som general Skoglund tala om att dra sig in mot mellersta Skåne, när en modern pansararmé i mellaneuropeisk och skånsk terräng rycker fram 120 km per dygn under strid, dvs korsar Skåne från Östersjön till Kattegatt på 24 timmar. Att en isolerad attack mot Sverige redan efter någon vecka skulle leda till att angriparen börjar förhandla med Sverige om vapenstillestånd verkar minst sagt långsökt. Hur är det för övrigt med motståndsviljan i ett Sverige som redan efter några dygn förlorat hela Skåne och härjas av bombraider? Har den sega strategins försvarare försökt tänka sig in i den situationen ordentligt?

Men förhandlingar med annan part om hjälp och understöd? Också här har tiderna förändrats sedan det andra världskriget. Om NATO trots sina begränsade resurser skulle angripa Sverige, ska vi då förhandla

med Moskva om hjälp och understöd? En sådan situation förutsätter så stora opinionsförskjutningar i den svenska inrikespolitiken att vi kan avfärda den ganska lätt i den överblickbara framtiden.

Men om Sovjetunionen är angriparen? Ska vi då kunna få gensvar hos västmakterna när vi ber om hjälp och understöd, och vår neutralitetspolitik således har misslyckats? Den svenska utrikespolitiken har inte gått dem spårlöst förbi. Om politiska förutsättningar för sådan hjälp fanns för femton år sedan, finns de nu i mycket mindre grad. Man kan säga att trovärdigheten i den svenska neutralitetspolitiken därmed ökat. Man kan också uttrycka det så, att denna politik alltid har ett pris och att priset numera är högre om politiken misslyckas.

Av ren egoism kan det naturligtvis ligga i den andra supermaktens intresse att få stopp på kriget för att beröva huvudmotståndaren frukterna av sin seger. Men det intresset avtar raskt om frukterna njutes redan i krigets första dagar och angriparen snabbt når sina mål. Gentemot sin fiende har Sverige då bibehållna förband, som dock inte kan användas till att återta förlorat värdefullt område. Inför sina nyfunna vänner har Sverige samma bibehållna förband, som är politiskt ointressanta. Den politiskt intressanta geografin däremot har vi förlorat.

Slutsatserna i fråga om den politiska handlingsfriheten är flera:

– Handlingsfriheten är störst omedelbart före, under och omedelbart efter anfallet. Dess värde sjunker raskt efter invasionen allteftersom fienden når sina primärmål. Ju tidigare i skeendet, desto mer har vi att er-

bjuda eventuella vänner.

– Antalet kvarvarande svenska stridskrafter är relativt ointressant om motståndarens redan nått sina förstahandsmål i Sverige. Har vi kvar betydande stridskrafter när vi förlorat de värdefullaste delarna av landet har vi disponerat dem fel. Vi har inte använt dem när motståndaren är mest sårbar – i invasionsskedet. Det är inte våra relativt sett små stridskrafter utan just behållandet av förstahandsmålen som är intressant för våra eventuella vänner. Bättre således att satsa de flesta stridskrafterna i början för att behålla förstahandsmålen. Har vi väl förlorat dem har också världen förlorat sitt intresse för Sveriges vidare öden.

– Allra bäst är att maximera avskräckningsmomentet. Att försvara Sverige mot ett isolerat supermaktsanfall är nästan omöjligt. Men man kan göra initialpriset så högt att den tvekar. God beredskap mot smash-and-grab anfall är en sådan metod. Hög effekt mot avancerade attackförband är en annan. I praktiken är nämligen för supermakten initialpriset nästan detsamma som totalpriset. Våra potentiella vänners vilja och förmåga att hjälpa oss avtar med tiden som går från invasionens början. Också för ett Sverige utan kärnvapen lämpar sig vissa sorters stridskrafter bättre för avskräckning än för försvar. Vissa stridskrafter, exempelvis svagt beväpnade infanteriförband, kan användas för försvar men har ingen avskräckande effekt i en stormakts kalkyl. De psykologiska effekterna hos dem som kan planera angrepp mot oss spelar en större roll än tidigare. En svensk försvarsdoktrin som garanterar angriparen stora initialframgångar gör

honom benägen att ta chansen. Under en period där supermakternas strategiska doktrin vid direkt konfrontation är ömsesidig säker kärnvapenförstörelse, kan vår motståndare förändra ett status quo läge om han uppträder snabbt och beslutsamt. Betydligt svårare är att återgå till utgångspunkten. Resultatet kan lätt bli ett delat Sverige efter fredsslutet.

Angrepp under pågående krig

Det scenario, som svenska planerare finner mest troligt, är ett angrepp mot Sverige i samband med pågående konflikt i Europa. Den svenska marginalstrategin bygger på förutsättningen att supermakterna bara kan avdela marginella resurser mot ett andrahandsmål som Sverige. I själva verket är det svårt att konstruera en situation i Europa, där stormakterna under pågående konflikt skulle kunna disponera så mycket som 20 % av sina stridskrafter just mot Sverige. En satsning på handlingsnivå 1 i ÖB 75 är därför krigsavhållande. Eftersom ett europeiskt krig avgörs på de centraleuropeiska slätterna, finns det ingen anledning att avdela dyrbara resurser just mot Nordflanken. Endast om striderna där råkat in i ett dödläge utan att kärnvapen tagits i bruk, kan man tänka sig att endera parten försöker skaffa sig en fördel genom en framstöt mot Skandinavien.

Personligen anser jag att ett sådant scenario alltför mycket bygger på reminiscenser från andra världskrigets första månader med stillestånd på västfronten och konkurrerande manövrer i Skandinavien. Avgöran-

de den gången var den tyska pansararmé som snabbt svepte västerut över Frankrike. Normandieinvasionen som var början till kontinentens befrielse hade inte kunnat genomföras om Tyskland hade haft kärnvapen. Men nu har båda supermakterna kärnvapen och Normandieinvasioner är inte längre möjliga.

Men antag att våra planerare har rätt, och aggressionen mot oss utlöses just i denna situation. Hur bör då vår strategi skilja sig från den i det isolerade anfall, och hur skiljer sig själva krigsförloppet? Våra möjligheter till förhandlingar om vapenstillestånd och fred har i detta läge säkert uttömts redan före angreppet. Varför skulle vi invaderas om inte motståndaren redan tidigare hade undersökt sina möjligheter att betvinga oss hotvägen? Återstår återigen således att föra striden så att vi kan få hjälp. För Sverige har ingen världsopinion tid om hela Europa befinner sig i konflikt. Precis som i fallet med det isolerade angreppet är således frågan – vad har vi att erbjuda våra nyfunna vänner annat än våra blåa ögon? Eftersom vår motståndare anfallit oss i avsikt att vinna fördelar eller för att säkra ett genomgångsområde till strategiskt viktigare områden, är det dessa delar av den svenska geografien eller genomgångsområden som han är intresserad av. Han har naturligtvis inget egenintresse av att bekämpa svenska stridskrafter eller civilbefolkning. Hans intresse är att så snabbt som möjligt säkra dessa vitala områden med så små förluster som möjligt. Hur mycket stridskrafter vi har kvar efter hans seger intresserar honom inte nämnvärt.

Detsamma gäller våra potentiella alliera-

de. Har vi förlorat intressanta delar av vår geografi är de föga intresserade av hur mycket stridskrafter vi har kvar, eftersom dessa stridskrafter ändå inte kan gå till motanfall. Hade de kunnat det, så borde de ha gjort det i den maximalt gynnsamma situationen, i anslutning till vår kust och gräns. Men också om den andra parten nu har större vilja att komma till vår undsättning än när vi utsatts för ett isolerat angrepp så är förmågan betydligt sämre, eftersom man redan befinner sig i konflikt med vår huvudmotståndare. Viljan avtar liksom i det isolerade angreppets fall i proportion till de intressanta områden som vi förlorar.

Också i detta fall är således slutsatserna mycket pessimistiska i fråga om den politiska handlingsfriheten. Vi kan möjligen köpa sådan handlingsfrihet genom ett segt fördröjande försvar som undviker att vi blir grundligt slagna redan i början. Men den handlingsfrihet vi köper är praktiskt taget värdelös. Den innebär en frihet att kapitulera litet senare, att möjligen behålla ett stympat Sverige tills konflikten i Centraleuropa vunnits av den ena eller andra parten. Den innebär frihet till eftergifter, inte till fördelar.

Bättre då att maximera avskräckningseffekten av den svenska försvarsmakten. Bättre än att komma i en situation där vi dyrbart köper tid att göra eftergifter är att försöka undvika situationen helt och hållet. Misslyckas avskräckningen och vi ändå blir anfallna, är det säkerhetspolitiskt ganska ointressant om vi förlorar snabbt eller långsamt. Men höjer vi priset på inträdesbiljetten kanske inkräktaren avstår helt och hållet. Det enda som intresserar en tänkbar motståndare är

hur han lyckas i början. Till skillnad från oss har alla våra tänkbara motståndare varit i krig och vet att man inte kan planera på längre sikt än några veckor, eftersom kriget alltid tar en annorlunda vändning än man tänkt sig. Det är en paradox att vårt fina militära planeringssystem kommer att fungera, om vi bara inte blir angripna.

Slutsatser

Det finns således ett liv efter invasionen, men det erbjuder inte mycket valfrihet. Vi kan inte gå tillbaka till 1947. Den utrikespolitiska situationen har förändrats. Vi har inte längre självklara vänner. Förutsättningarna för den moderna krigföringen har också förändrats från finska vinterkriget 103 till Yom Kippur-kriget 18 dagar.

Den handlingsfrihet vi tror oss köpa genom ett segt fördröjande försvar är friheten att kapitulera senare. Bättre än en sådan frihet är förmågan att hålla landet utanför krig genom en avskräckningsstrategi, som maximerar en potentiell fiendes förluster och osäkerhet i ett tidigt skede av aggressionen. Chansen att han då avstår ökar. Avstår han inte förblir resten en tidsfråga.

Det försvar som vi behöver under det närmaste decenniet måste utformas för detta ändamål. Det bör alltfört vila på den allmän-

na värnpliktens grund. Har vi inte råd sätta in alla värnpliktiga i krigsorganisationen kan vi gå till det franska systemet och utnyttja dem vi bäst behöver efter värnplikten. Den teknologiska utvecklingen är ett tveeggat svärd, och ny och effektiv teknologi behöver inte bli dyrare än gammal. Utvecklingen inom elektronik och laserområdet kan medföra en revolution inom den konventionella krigföringen; en revolution som för första gången sedan 1917 gynnar försvararen över angriparen. Men än är vi inte där, och om vi någonsin kommer dit beror på kvaliteten av vår avancerade försvarsindustri och arten av vårt förhållande till de stater, som ligger längst framme på dessa områden. Under tiden, och i 1970- och 1980-talens säkerhetspolitiska miljö, bör vi ha en försvarsmakt som maximerar vår avskräckningsförmåga. Eftersom öppet krig är så föga troligt maximerar vi därmed också vår respekt i fredstid och i tider av kris och spänning.

Som den berömde strategen Thomas Schelling uttryckt saken anses "realism" i regel vara det som man känner igen från tidigare konversationer. En sådan realism manar oss att bokstavligen trampa på i beredskapstidens ullstrumpor. Själv tror jag att realism är att tänka efter, tänka framåt och handla därefter.